

EL BILINGÜISME ESCOLAR

Sessió a càrrec de Santi Capellades (3 d'abril de 1987)

El bilingüisme escolar. De l'origen a la crisi és el títol d'una comunicació que es va presentar al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana i de la qual són autors Jordi Vives, Josep Maria Cormand i Santi Capellades.

No hem volgut parlar dels usos i de la pertinença del terme *bilingüisme escolar*, sinó del model de *bilingüisme escolar* defensat en el context de *Rosa Sensat*.

1. Gènesi del model

El model, que s'elabora en la represa de la renovació pedagògica, entronca fonamentalment a través de l'obra escrita d'Alexandre Galí amb la temàtica escolar dels períodes de la Mancomunitat i de la Segona República.

Una prova del que diem, la tenim en el Decret de bilingüisme de 29 d'abril de 1931: «A les Escoles maternals i de pàrvuls de Catalunya l'ensenyament es farà exclusivament en la llengua materna, catalana o castellana» (art. 2).

«A les Escoles primàries l'ensenyament es farà també en llengua materna, castellana o catalana, i a partir dels vuit anys s'ensenyarà als alumnes catalans el coneixement i pràctica de la llengua espanyola, a fi d'aconseguir que parlin i escriguin amb tota la correcció» (art. 3).

Hereu del treball que es feia en els medis de renovació pedagògica, en el decret domina la concepció individual del dret a la llengua:

«És un principi universal de Pedagogia que l'ensenyament primari, per tal de ser eficaç, s'ha de produir en la llengua materna [...] possibilitar que la llengua materna sigui un instrument de cultura és possibilitar que la cultura rendeixi la seva màxima eficàcia [...] la solució no es circumscriu al respecte al català com a llengua materna [...] respectar la llengua materna, sigui quina sigui, és respectar l'ànima de l'alumne i afavorir l'acció del mestre permetent que s'acompleixi amb tota plenitud» (preàmbul).

2. Formulació del model

Aquest període va des de la creació de *Rosa Sensat* (1965) fins a la publicació del llibret *El bilingüisme escolar a Catalunya* (1972). La formulació del model és obra de Marta Mata, amb la col·laboració del nucli de bilingüisme.

Els dos primers elements del model, acolliment del nen en la seva llengua i ensenyament gradual de les dues llengües, es defineixen d'una manera semblant a com es feia durant la Segona República. El tercer element és l'opció de la no-separació dels nens segons la seva procedència lingüística.

Quant a la forma d'argumentar el model, ens trobem amb dos tipus d'argumentacions, unes raons psicopedagògiques i unes raons socio-polítiques. La consideració psicopedagògica bàsica és que *la llengua no és solament un instrument de relació entre els homes, sinó un instrument de formació i de vida de l'esperit humà*. Aquesta raó psicopedagògica va acompanyada de la caracterització detallada d'un suposat trauma del nen catalanoparlant: com a conseqüència de la preterició de la llengua materna, el nen experimenta un xoc en entrar a l'escola, fa un aprenentatge verbalista, mostra una pobresa i confusió lingüístiques, i pateix una dissociació entre la llengua de la vida i la llengua de la cultura. Entre les raons socio-polítiques trobem les consideracions que Catalunya no és un país bilingüe i que cal tenir en compte el desig dels pares

que els seus fills coneguin bé les dues llengües.

En el moment en què es concreten les propostes escolars, es fa d'una manera simètrica en català i en castellà. L'ensenyament gradual de les dues llengües significa que, mentre el nen aprèn a llegir i a escriure en la llengua materna, el contacte amb l'altra llengua queda limitat a l'ús oral. Només es comença amb el tractament sistemàtic de la segona llengua —que inclou el domini del llenguatge escrit— quan ja s'han assolit els mecanismes bàsics de la primera. D'altra banda, i per tal d'assegurar aquest treball en les dues llengües, s'elabora un material pedagògic adient.

Ens adonem, doncs, que en aquest període no hi ha una integració efectiva entre les raons psicopedagògiques i les raons sòcio-polítiques. I que el mecanisme que juga un paper determinant en la configuració del model és la relació entre l'argumentació psicopedagògica i les propostes escolars.

3. Reelaboració del model

Si bé continua la producció de material pedagògic, durant el període que va de 1972 a 1976 ens trobem amb elements nous.

A l'hora d'explicar els canvis d'aquesta època hi ha tres factors a tenir en compte. La irrupció de la reflexió sociolingüística a través del Departament de Sociologia de *Rosa Sensat*. El creixement del moviment de renovació pedagògica i la consciència de la diversitat de situacions sociolingüístiques a les escoles. L'empenta del moviment democràtic durant els últims anys del franquisme.

En els documents publicats entre 1975 i 1978 apareix una tipologia escolar en funció de la composició lingüística de l'alumnat, unes propostes pedagògiques per a cada tipus d'escola i una quantificació de la proporció d'escoles que existien dels diferents tipus.

Les argumentacions de tipus psicopedagògic del període anterior queden en un terreny secundari i les argumentacions de caire sociològic i polític ocupen un paper més destacat en el conjunt. Ara es posa l'èmfasi en la integració lingüística de la població immigrada i en la desigualtat de força de les dues llengües.

En el terreny de les propostes escolars, es diu que, a les escoles amb majoria d'alumnes catalanoparlants, «la tendència ha de ser que el nen arribi a parlar català amb tota normalitat i, a partir d'aquest moment, com a catalanoparlant, farà ja l'aprenentatge de la lectura-escriptura en català».

Observem, doncs, que en aquesta època les argumentacions sòcio-polítiques no solament no estan integrades amb les psicopedagògiques sinó que són disgregadores. Efectivament, el fet de no plantejar l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura en la llengua materna trenca amb la lògica del model tal com s'havia formulat en el període anterior.

4. El ressò del model a les escoles

L'any 1975, és a dir, a finals del franquisme, el *bilingüisme escolar* arribava a unes 85 escoles cooperatives i a uns 25.000 alumnes del Principat de Catalunya. Malgrat que les noves condicions sòcio-polítiques ho permetien, en temps de la Generalitat provisional el model no es generalitza.

A la segona meitat dels setanta, les escoles cooperatives, amb un 75% o més de nens catalanoparlants, que són la majoria, revisen el *bilingüisme escolar*. Aquesta revisió coincideix amb els nous plantejaments dels quals acabem de parlar. D'altra banda, la pràctica escolar —molt carregosa per al mestre, mal viscuda per alguns nens i poc acceptada per alguns pares— ja feia temps que reclamava aquesta revisió.

Amb el reial decret de 1978, que per primera vegada donava la possibilitat de fer programes en català, algunes escoles públiques comencen l'ensenyament en català. Aquestes escoles, en un primer moment, segueixen les petjades del moviment de renovació pedagògica i fan *bilingüisme escolar*, però aviat es desenganyen. Les escoles públiques treballaven en unes condicions bastant diferents que les cooperatives: trenta-cinc nens a les aules, absència de mestres de reforç i, sobretot, un alt percentatge de nens castellanoparlants. D'altra banda, les primeres experiències de catalanització primerenca a l'escola pública van ser molt positives. Tot això fa que a partir de 1980 les escoles públiques i les cooperatives amb majoria de nens castellanoparlants abandonin el *bilingüisme escolar*.

5. Valoració del model

El *bilingüisme escolar*, no el veiem prou consistent. El model respon a una lògica interna de caire psicopedagògic i no és capaç d'integrar els factors sociològics i polítics. No obstant això, se'ns presenta com un primer pas per a arrencar la catalanització de l'escola.

Elements i argumentacions del model estan presents, i fins i tot s'aprofundeixen, en els nous programes de catalanització primerenca. Els programes d'immersió intenten reproduir la situació natural d'aprenentatge de la llengua. Els estudis i el material del *bilingüisme escolar* han permès que en els nous programes el nen sigui ben acollit i que estructurí bé el llenguatge. Amb l'abandó de la barreja de llengües a classe i de la separació dels nens en grups dins l'aula per motius de llengua, es reforça encara més el principi de no-separació dels nens segons la seva procedència lingüística. Els programes de catalanització primerenca busquen l'acceptació dels pares igual que el *bilingüisme escolar*.

Des del moment en què a partir de 1980 les escoles abandonen les pràctiques bilingüistes, calia que la institució Rosa Sensat trenqués amb el *bilingüisme escolar*. En lloc d'aquest trencament, que hauria recollit els aspectes positius de la teoria i la pràctica bilingüistes, s'han donat uns fets que signifiquen un obstacle per al progrés de l'escola catalana. El manifest «Por la igualdad de derechos lingüísticos en Cataluña» (1983), dels 2.300 intel·lectuals, aprofita allò del suposat trauma psicològic del nen catalanoparlant del qual es parlava en el període de formulació del model. La proposició socialista *no de llei* sobre el tractament de la llengua en l'ensenyament no universitari (1981) recull el *bilingüisme escolar* de l'època de formulació del model però substitueix el concepte de *llengua materna* pel de *llengua que el nen ja parla*. Amb l'objectiu de garantir el dret dels nens a rebre l'ensenyament en la pròpia llengua, la Llei de Normalització Lingüística (1983) introdueix el concepte de *llengua materna* però amb el terme ambigu de *llengua habitual*. A l'hora de defensar el decret de 30 d'agost de 1983, el Departament d'Ensenyament fa servir un dels arguments psicopedagògics del *bilingüisme escolar* per tal de justificar el dret a rebre la lectura i l'escriptura en la pròpia llengua. Com que els autors no volen excloure les pràctiques bilingüistes, l'apartat de normalització lingüística de la primera versió del document «Escola Pública 1985» de l'Associació de Mestres de Rosa Sensat presenta una gran ambigüitat.

DISCUSSIÓ

Francesc Vallverdú, del GCS, apunta un element que, segons ell, manca a l'explicació de la gènesi del model de bilingüisme escolar i aquest és la referència al document de la UNESCO, publicat l'any 1957. L'any 1983, precisa, el model entra en crisi perquè algunes escoles públiques decideixen fer immersió. Es pregunta, però, si la Llei de Normalització Lingüística

aprovada l'any 1983, no pot explicar certs aspectes polítics del nou model d'immersió, que, de fet, conté una formulació més positiva del mateix model.

Santi Capellades accepta la precisió referent al document de la UNESCO. Afegeix, però, que no en van poder treure gran cosa per a la formulació del primer model, que, de fet, va ser inspirat del treball de l'Alexandre Gali. No hi ha hagut una reestructuració sinó que es reforçava el model ja existent de la Segona República. Pel que fa al segon punt, diu que, de fet, poques escoles públiques fan immersió entre 5 i 10% del conjunt i que encara són una minoria.

Joan Martí, del GCS, demana un aclariment sobre les seqüeles negatives que ell mateix ha notat durant el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, a l'àrea 3 de llengua i ensenyament, referent a una certa distanciació de Rosa Sensat de la polèmica sobre els models de bilingüisme escolar *versus* immersió. Insisteix demanant més informació sobre la situació actual. Nota que s'estan fent progressos en la immersió, sobretot en la consciència social, i això, malgrat una certa incomprensió institucional.

Santi Capellades respon que als textos de Rosa Sensat anteriors al II Congrés existeix, per exemple, un número monogràfic sobre el llenguatge molt crític i de revisió, però que, després, no se sap gran cosa sobre els eventuals canvis de posició.

Empar Tusón, del GCS, demana si s'ha reflexionat sobre la influència de la immersió al País Valencià i a les Illes Balears. Considera que, si bé el bilingüisme escolar és en crisi a Catalunya, no sembla que sigui el mateix a la resta dels PPCC.

Santi Capellades respon que han partit de Catalunya com a marc de reflexió i que s'han quedat amb les ganes d'estendre aquesta reflexió a la resta dels PPCC, però que no han pogut passar d'aquí.

Aina Moll, de la DGPL, afirma que l'exposició de Santi Capellades ha estat modèlica de claredat. Precisa que cal partir del pes de certes institucions i de certes persones en l'elaboració del model del bilingüisme escolar com Rosa Sensat i Marta Mata. Recorda que, durant l'elaboració de la Llei Lingüística (1981-1983), l'article sobre l'ensenyament va ser fonamental. Fins i tot, el grup socialista va presentar al Parlament de Catalunya una proposició no de llei sobre la llengua i l'ensenyament, que s'acostava molt al model de la immersió. Ara bé, si es posa en marxa realment la immersió, s'ha de garantir que funcionarà correctament, que tindrà continuïtat. És, doncs, un treball molt seriós el que s'ha de dur a terme amb l'acord i l'ajut dels pares i de l'administració. S'ha de vigilar que no fracassi la immersió, en el cas contrari podria ser un desastre. Finalment, fa referència a l'experiència de formació de Font Rosella on han participat moltes mestres castellanoparlants de Sabadell i de Badalona durant tot un curs escolar, amb 700 hores de reciclatge.

Gentil Puig, del GCS, comenta la importància, en la perspectiva psicolingüística, de la correcta construcció de l'edifici lingüístic (multilingüe), dels nens no catalanoparlants, que són els que passen o passaran per la immersió. A partir del castellà (sovint variant andalusa), llengua de la llar, aprendran el català, llengua de l'escola i del territori, per aprendre, més tard, una altra llengua internacional (anglès o francès). Cosa que fa una construcció lingüística complexa i delicada, que, si no es realitza amb molta cura, amb una planificació de les funcions i amb una pedagogia integradora, pot ser un fracàs, que de fet, molt sovint, ja estem constatant a les escoles de mestres. Cal, doncs, reivindicar de les autoritats i a tot arreu: la qualitat de l'ensenyament, la formació permanent dels mestres, la coherència dels plans d'estudi i dels programes.

Albert Bastardes, del GCS, reflexiona novament sobre les causes de la modificació del model, ell pensa que existeixen causes socio-polítiques. Precisa que els investigadors potser no s'havien adonat de la magnitud del fenomen migratori i que, en certa manera, aquesta mateixa circumstància pot arribar a fer perillar la continuïtat de la llengua catalana.

Emili Boix, del GCS, li respon que els sociòlegs ja saben que la integració dels anys 70 no seria automàtica. El que passa és que el fet migratori, a més d'unes implicacions socio-econòmiques evidents, en comporta unes altres de més delicades, de caràcter socio-cultural i psicosocial que, aquestes sí que no han estat encara satisfetes, ni tampoc totalment investigades.